

NATO'NUN BALİSTİK FÜZE SAVUNMA SİSTEMİ VE TÜRKİYE'NİN ROLÜ

Burak Çalışkan

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Çalışkan, Burak. "NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye'nin Rolü". İNSAMER 12.04.2021.

 Analiz

19-20 Kasım 2010 tarihlerinde, yani bundan yaklaşık 10 sene önce, Portekiz'in başkenti Lizbon'da gerçekleştirilen NATO Zirvesi'nde "Aktif Katılım, Modern Savunma" başlığıyla yeni bir stratejik konsept belgesi kabul eden NATO, ittifak topraklarının ve halklarının güvenliğini koruyabilmek amacıyla üç temel görev belirlemiştir:

- Toplu savunma
- Kriz yönetimi
- İş birliği içinde güvenlik

Zirve sonrası yayımlanan Konsept Belgesi'nin 7. maddesinde, Avrupa-Atlantik bölgesinin barış içinde bulunduğu ve NATO topraklarına yönelik konvansiyonel bir saldırı olasılığının çok düşük olduğu belirtilmiş olmakla birlikte, aynı belgenin 8. maddesinde yeni bir tehdit unsuru olarak balistik füzelerin yayılması mevzuu ortaya konmuştur.¹ Lizbon Zirvesi'nin en önemli kararı

da bu tehdit üzerinden alınmıştır. Bu kapsamda, NATO'nun tüm Avrupa toplumlarını, topraklarını ve kuvvetlerini koruyabilecek bir füze savunma sistemi geliştirmesi kararlaştırılmıştır.²

Balistik füzeyi diğer saldırı silahlarından ayıran en önemli özellik, fırlatılmasıyla birlikte 90 dereceye yakın bir açıyla atmosferin üst tabakaları ve uzaya doğru süratle yükselmesinin ardından, dünyanın çekim gücüyle yavaşlayıp uçuşunun en üst noktasına ulaştığında, yer çekimini kullanarak bu kez daha büyük bir hızla tepeden dalışa geçmesidir. Balistik füzenin menzili arttıkça, ulaştığı yükseklik ve buna bağlı olarak hedefine doğru dalışa geçtiğindeki hızı da artmaktadır.³

Balistik füze saldırısının hedefindeki ülkenin bu saldırıya karşı önlem alabilmesi, dakikalar hatta saniyelerle ölçülmektedir. Balistik füzeler, bu nitelik ve avantajlarından dolayı, özellikle ileri

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

ve modern bir hava gücünün gerektirdiği finansal kaynak, insan gücü veya teknolojik imkânlara sahip olmayan ve genellikle komşularının üstün askerî gücüne karşı bir denge arayışı içerisindeki ülkelerce tercih edilmektedir. Diğer taraftan, balistik füzelerin isabet yüzdeleri çok düşüktür. Nokta hedefleri diye nitelendirilebilecek askerî veya stratejik açıdan kritik önem taşıyan hedeflere karşı etkinlikleri sınırlıdır. Sonuç olarak balistik füzeler, konvansiyonel bir çatışmanın sonucunu değiştiremeyecek denli zayıf silah sistemleridir.⁴

Bu sebeple balistik füzelere sahip olan ülkeler, bu önemli dezavantajı aşmak için füzelerini askerî veya stratejik noktalara değil, geniş alanlara yayılmış büyük şehirlere, yani hedef ayırımı yapmadan sivil nüfusa karşı bir nevi dehşet silahı olarak kullanabilmekteler.⁵ 27 Eylül 2020’de başlayıp 44 gün süren 2. Karabağ Savaşı’nda bu durumun net bir örneği görülmüştür. Ermenistan, Azerbaycan’ın askerî üstünlüğüne karşı, Gence başta olmak üzere büyük yerleşim merkezlerine, sivilleri hedef alan balistik füze saldırıları gerçekleştirmiştir.

Balistik Füze Savunma Sisteminin Geçmişi

NATO’nun balistik füze savunma sistemi, en başta ABD’nin ulusal bir projesi olarak Soğuk Savaş zamanında, Başkan Ronald Reagan döneminde, “Yıldız Savaşları” olarak gündeme gelmiştir. Başkan George W. Bush döneminde de projenin hayata geçirilmesi adına fiilî çalışmalar başlatılmıştır. 1972 yılında Sovyetler Birliği ile imzaladığı Anti-Balistik Füze Anlaşması’ndan Haziran 2002’de tek taraflı olarak çekildiğini açıklayan Amerikan yönetimi, bu sayede anlaşmanın getirdiği füze sistemleriyle ilgili kısıtlamalardan kurtulmuş ve daha rahat hareket etme imkânı bulmuştur. Kasım 2002’de Prag’da gerçekleştirilen NATO Zirvesi’nde ise Amerikan Ulusal Füze Savunma Sistemi’nin tüm ittifak üyelerinin topraklarını ve nüfusunu kapsayacak şekilde geliştirilmesi amacıyla çalışmalar başlatılmıştır.⁶

Başkan Bush döneminde, Kuzey Kore ve İran’dan gelebilecek uzun menzilli füze tehdidine karşı 2004 yılı sonuna kadar ulusal füze savunma sisteminin kurulması kararlaştırılmıştır. Amerika ve Avrupa olmak üzere iki ayaklı oluşturulan proje kapsamında, karaya ve gemilere yerleştirilecek savunma füzelerinin uzaydaki uydularla desteklenmesi ve kurulacak iletişimle komuta ve kontrolün sağlanması planlanmıştır. Aralık 2004’te Alaska’da kurulan füze rampalarına beş savunma füzesi ve Kaliforniya’ya da bir dizi füze yerleştirilerek projenin bir kısmı gerçekleştirilmiştir.⁷

İlerleyen dönemde Alaska’daki füzelerin sayısı artırılırken, Grönland ve İngiltere’deki erken uyarı ve izleme radarları konusunda da anlaşmalar yapılmıştır. Bu noktada İngiltere, North Yorkshire’daki iki üssünün kullanılması için izin vermiş olsa da sistemin başarısıyla ilgili ciddi endişeler ve eleştiriler oluşmuştur. Uzun menzilli füzelere karşı Alaska ve Kaliforniya’daki savunma füzelerinin yetersiz kalacağı düşünülmüş ancak Bush yönetimi sistemin destekleneceğini belirterek, projenin devamı yönünde net bir tavır takınmıştır.⁸

Amerikan yönetiminin 2007 yılında Doğu Avrupa’ya kıtalar arası balistik füze savunma sistemi yerleştireceğini açıklaması, Rusya ve ABD arasında ciddi bir gerilime yol açmıştır. İran’dan atılabilecek balistik füzelere karşı da NATO üyesi olan Çek Cumhuriyeti’ne radar sistemleri ve Polonya’ya anti-balistik füze bataryaları yerleştirilmesi kararı alınmıştır. Her iki ülke ile ABD arasında 2008 yılında projeye ev sahipliği yapma konusunda anlaşmaya varılmış;⁹ ancak Moskova yönetimi projenin kendisine karşı olduğunu belirterek bu durumun Rusya’nın güvenliğini zaafa uğratacağını iddia etmiştir.

2008 yılında Japonya’da gerçekleştirilen G8 Zirvesi’nde Putin, şayet tehdit İran ise Azerbaycan’ın İran sınırında bulunan ve Rusya’ya ait olan radar üssünün kullanılabilirliğini belirtip, bu konuda ortak bir savunma sistemi geliştirmeyi teklif etmiştir.¹⁰

İlerleyen süreçte ABD'nin Polonya ve Çek Cumhuriyeti ile anlaşmaya varması, Rusya'nın tavrını daha da sertleştirmesine neden olmuştur. Rusya, Doğu Avrupa'daki projenin devam ettirilmesi hâlinde tepkisinin sadece diplomatik yöntemlerle sınırlı kalmayacağını, daha farklı karşılıklar verebileceğini dile getirmiştir.¹¹

2009 yılında gerçekleştirilen çalışmalar sonucu, İran'ın kıtalar arası balistik füze yapabilmesi için uzun bir zaman gerektiği belirlenmiştir.¹² Bu bilgiye ulaşılmamasının da etkisiyle Kasım 2008'deki başkanlık seçimleri sonrasında göreve gelen Barack Obama yönetimi, 17 Eylül 2009'da projenin Avrupa Balistik Füze Savunma Programı ayağının iptal edildiğini açıklamıştır.¹³

Ulusal Bir Projeden NATO Projesine

Balistik Füze Savunma Sistemi projesinin ABD'nin ulusal savunması kapsamında tasarlanmasının tepki çekmesi ve çeşitli zafiyetler oluşturması, Barack Obama yönetiminin Eylül 2009'da "Avrupa Aşamalı Uyum Yaklaşımı" (*European Phased Adaptive Approach-EPAA*) adıyla yeni bir proje tasarlamasına neden olmuştur. Ulusal bir proje olmaktan çıkartılarak bir NATO projesi hâline getirilen sistemle birlikte bu yöndeki çalışmalar hız kazanmıştır.

NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi yapısı şu aşamalardan geçmiştir:

2011'den itibaren Avrupa'yı ve bu bölgede bulunan Amerikan askerlerini tehdit eden balistik füzelerle karşı, Amerikan gemilerinde konuşlandırılabilen Aegis silah sistemleri, SM-3 savunma füzeleri ve radar sistemleri gibi daha önceden denenmiş füze savunma sistemleri, tehdit algılanan noktalara yerleştirilmiştir.

2015 yılından itibaren hem kara hem deniz için tasarlanmış olan SM-3 savunma füzelerinin daha teknolojik bir versiyonu geliştirilerek, çok daha geniş bir bölgenin kısa ve orta menzilli füzelerden korunması hedeflenmiştir.

2018 yılı ile birlikte, geliştirilmekte olan SM-3 Blok IIA savunma füzeleri kısa, orta ve orta üstü menzile sahip balistik füze tehdidine karşı bazı ittifak ülkelerine yerleştirilmiştir.

2020 yılıyla birlikte, planlanmış son aşama olan SM-3 Blok IIB füzelerinin yerleştirilmesiyle ABD'ye karşı gerçekleştirilebilecek kıtalar arası bir füze tehdidinin engellenmesi amaçlanmıştır.¹⁴

Füze Kalkanı Projesi'nde Türkiye'nin Rolü

Türkiye'nin Yunanistan hariç bütün komşuları, balistik füzelere ve onlarla birlikte kullanabilecekleri kitle imha silahlarına sahiptir.¹⁵ Nitekim Türkiye, son 25 yılda üç kez balistik füze tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. 1991 Körfez Savaşı ve 2003 Irak Savaşı sırasında Saddam'ın balistik füzelerini Türkiye'ye karşı kullanabileceği endişesi, ABD ve bazı NATO müttefiklerinin envanterinde bulunan "Patriot" anti-balistik füze sistemin Türkiye'ye yerleştirilmesiyle giderilmeye çalışılmıştır. Son olarak 2011 yılında başlayan Suriye'deki istikrarsızlık ortamı sebebiyle Esad rejiminin envanterinde bulunan balistik füzeler, Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmektedir.

Bütün bu tehdit algılarından dolayı hava savunma sistemlerine ilgisi artan Türkiye, ulusal bir savunma sistemine sahip olmak istese de ciddi bir maliyet ve teknolojik altyapı gerektiren bu sistem için yeterli adımları atamamış olduğundan, ittifak ilişkileri kapsamında, bu sisteme sahip ülkelerle iş birliği yapmaya çalışmıştır. Ancak 1990'lı yıllarda ABD'nin Ulusal Füze Savunma Sistemi'ni geliştirirken Türkiye'yi de programa dâhil etme çabalarına, geçmiş tecrübeler sebebiyle mesafeli yaklaşan Ankara, bu tür bir girişimin "NATO bünyesinde olması" gerektiğini savunmuştur. Türkiye'nin bu çekincesinde, Türk-Amerikan ilişkilerinde geçmiş dönemde yaşanan çeşitli problemler etkili olmuştur.¹⁶

Obama'nın 2009 yılında NATO'nun füze savunma sistemiyle ilgili yeni projesini açıklamasının ardından ise, Türkiye'nin projedeki konumu sıkça tartışılmaya başlanmıştır. 2010 NATO Lizbon Zirvesi öncesinde, ABD tarafından üretilen X-band radarının Türkiye topraklarına yerleştirileceği konuşulmaya başlanmış ve Türkiye üzerindeki baskılar artmıştır. Türkiye'nin NATO'ya ve Batı sistemine bağlılığının test edildiği bir ortamda Ankara, füze savunma sistemi ile ilgili üç temel talepte bulunmuştur:

Füze savunma sistemi, herhangi bir ülke ismi verilerek oluşturulmamalıdır (İran'ın adının doğrudan telaffuz edilmemesi gerektiği kastedilmektedir.).

Füze savunma sistemi, tüm NATO topraklarını korumalıdır (Türkiye topraklarının tamamını koruyacağı garanti edilmelidir.).

Füze savunma sistemi, NATO'nun kontrolünde bir NATO projesi olarak hayata geçirilmelidir.¹⁷

Kasım 2010'da Lizbon'da ittifakın yeni stratejik konsepti kabul edilmiş ve Türkiye de bu yeni konsepti onaylamıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin talepleri de kabul edilmiş, İran'ın veya herhangi başka bir ülkenin ismi konsept belgesinde geçmemiştir.¹⁸ Eylül 2011'de Türkiye Dışişleri Müsteşarı Feridun Sinirlioğlu ile ABD Ankara Büyükelçisi Francis Ricciardone bir araya gelerek NATO füze savunma sistemi çerçevesinde Türkiye'ye konuşlandırılacak radarların yeri konusunda bir mutabakat zaptı imzalamıştır. Radarların Malatya'nın Kürecik ilçesine yerleştirilmesi bu anlaşmayla kesinleşmiştir.¹⁹

Bugüne nasıl gelindi?

Eylül 2011'de Türkiye ile anlaşan ABD, aynı dönemde bir dizi anlaşmaya daha imza atarak NATO füzesaunmasistemiile ilgili çalışmalarına hız vermiştir. Bu çerçevede Romanya ile ABD arasında imzalanan anlaşmayla birlikte füzesaunmaların (*Aegis Ashore System*) 2015'e kadar Romanya'ya yerleştirilmesi konusunda anlaşılmıştır.²⁰ ABD, aynı dönemde Hollanda ve Polonya ile de anlaşmıştır. Hollanda, dört

hava savunma fırkateyni ile sisteme katkıda bulunacağını açıklarken Polonya, 2018 yılına kadar yerleştirilmesi planlanan füzesaunlara ev sahipliği yapmayı kabul etmiştir.²¹ Ekim 2011'de de ABD ve İspanya arasında ABD'nin Aegis tipi balistik füze savunma gemilerinin İspanya'nın Rota Limanı'na yerleştirilmesi konusunda bir anlaşmaya varılmıştır.²²

20-21 Mayıs 2012 tarihlerinde ABD'nin ev sahipliğinde Chicago'da düzenlenen NATO Zirvesi'nde Kürecik radar istasyonunun resmî durumu da belirlenmiştir. Kürecik'e balistik füze rampalarının değil, balistik füzeleri tespit edecek radarların yerleştirileceği kesinleşmiştir. Ayrıca bu zirve sırasında, Obama'nın talimatı sonrası, Kürecik'teki ABD'ye ait radar sistemi resmen NATO'nun füze savunma sistemine devredilmiştir. Nitekim Türkiye'deki muhalefet tarafından pek çok kez Kürecik'e yöneltilen eleştiriler üzerine T.C. Dışişleri Bakanlığı bir açıklama yaparak Kürecik'te bulunan radarın ABD'ye, radar tesisinin ise Türkiye'ye ait olduğunu belirtmiştir. Chicago'daki zirvede de ABD'nin bu radarı ittifaka tahsis ettiği kaydedilmiştir.²³

Bununla birlikte Chicago Zirvesi ile NATO'nun balistik füze savunma sisteminin dört ana unsuru belirlenmiştir: Almanya-Ramstein'deki komuta-kontrol merkezi, İspanya'nın Rota Limanı'ndaki Amerikan füzesaun gemileri, Romanya ve Polonya'daki füze bataryaları ve Kürecik'teki radar sistemi.²⁴

Sonuç olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde etkinliğini kaybeden NATO'nun mevcudiyetini korumak, yeni tehdit algılamalarıyla mümkün olmuştur. Bu sebeple 2010 NATO Lizbon Zirvesi'nden bu yana füze savunma sistemleriyle ilgili yoğun bir çalışma yürütülmektedir. Bu çerçevede balistik füzeler ya da İran'ın nükleer çalışmaları, ittifak için en ciddi tehdit olarak belirlenmiştir. Balistik füzelerin bir tehdit olduğu gerçeği, ABD dışındaki diğer NATO ülkeleri tarafından da kabul edilmiştir.

Başlangıçta Türkiye, NATO'nun balistik füze savunma sistemi içerisinde önemli bir rol almıştır. Ancak ilerleyen yıllarda yaşanan

gelişmeler, Türkiye ve Batı arasında bir güven problemi yaratmıştır. Özellikle Suriye krizi nedeniyle Türkiye'nin talep ettiği Patriot füzeleri Suriye sınırına yerleştirilmiş, ne var ki savaşın şiddetinin arttığı 2015 yılında ABD ve Almanya füzeleri bölgeden çekme kararı almıştır. Türkiye'ye yönelik tehdit ortadan kalkmamışken alınan bu karar, Ankara'nın müttefiklerine olan güvenini sarsmıştır.

Bu sebeple kendi güvenlik problemini çözmek isteyen Türkiye, Patriot füzeleri için satın alma talebinde bulunmuş ancak bu talebine olumlu yanıt alamamıştır. Aynı yıl Çin'in anti-balistik

füzeleri için girişimde bulunan Türkiye, gelen baskılar üzerine bu girişiminden vazgeçmiştir. Ne var ki ilerleyen yıllarda hem Suriye'deki çatışmaların Türkiye'yi daha fazla etkilemesi hem de 15 Temmuz kalkışması, NATO ve Türkiye arasındaki güven problemini daha da artırmıştır. Bu bağlamda Ankara, 2019 yılında Rus yapımı S-400 hava savunma sistemlerini alarak, kendi güvenlik problemini çözmeye çalışmıştır. Bu kararlar birlikte Ankara ve Washington arasındaki ilişkiler ciddi bir kriz içine girse de Türkiye'yi bu tercihe zorlayan temel faktör, müttefiklerinin dış politika davranışları olmuştur.

Sonnotlar

- ¹ NATO, "Stratejik Kavram", Kasım 2010, ss. 8-11, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf.
- ² NATO, "Lizbon Sonrası NATO", 2011, s. 2, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20111122_nato_after_lisbon_TUR.pdf.
- ³ Sıtkı Egeli, "Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 40 (Kış 2014), s. 41.
- ⁴ Sıtkı Egeli ve Serhat Güvenç, "NATO'nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 4, Sayı 40, Nisan 2012, s. 21.
- ⁵ age., s. 22.
- ⁶ Arms Control Association, "US Withdraws From ABM Treaty; Global Response Muted", 1 Haziran 2002, https://www.armscontrol.org/act/2002_07-08/abmjul_aug02.
- ⁷ Selin M. Bölme, "NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi", SETA, Aralık 2010, ss. 5-6.
- ⁸ age., s. 7.
- ⁹ Steven A. Hildreth ve Carl Ek, "Long-Range Ballistic Missile Defense in Europe", Congressional Research Service, 23 Eylül 2009, ss. 6-11.
- ¹⁰ Micheal A. Fletcher, "Putin Offersto Join Missile Shield Effort", *The Washington Post*, 8 Haziran 2007.
- ¹¹ "Russia Fires Warning Shot Over US Missile Plan", CNN, 7 Kasım 2008.
- ¹² Mark Fitzpatrick, "A Prudent Decision on Missile Defence", *Survival*, 51/6, 1 Aralık 2009, ss. 5-12.
- ¹³ "Obama Abandons Missile Defence Shield in Europe", *Guardian*, 17 Eylül 2009.
- ¹⁴ "Fact Sheet on U.S. Missile Defense Policy: A 'Phased, Adaptive Approach' for Missile Defense in Europe", The White House Office of the Press Secretary, 17 Eylül 2009; Bölme, "NATO Zirvesi...".
- ¹⁵ Ian Lasser, Bruce Nardulli ve Lory Arghavan, "Sources of Conflict in the Greater Middle East", RAND, 1998.
- ¹⁶ Mustafa Kibaroglu, "NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 34, 2012, ss. 192-193.
- ¹⁷ Yalım Eralp, "NATO's Lisbon Summit: New Strategic Concept and the Missile Defence", GPOT, Aralık 2010.
- ¹⁸ "Türkiye, NATO'dan İstedigini Aldı", *Milliyet*, 20 Kasım 2010.
- ¹⁹ "Füze Kalkanının Radarı Hangi İle Kurulacak?", *Milliyet*, 14 Eylül 2011.
- ²⁰ U.S. Department of States, "Ballistic Missile Defense Agreement Between the United States and Romania", 13 Eylül 2011.
- ²¹ NATO, "Ballistic Missile Defence", 12 Mayıs 2016, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49635.htm.
- ²² Cheryl Pellerin, "Spain Will Port U.S. Shipsto Support NATO Missile Defense", U.S. Department of Defense, 5 Ekim 2011.
- ²³ T.C. Dışişleri Bakanlığı, 19 Mart 2013, <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-13191sgc.pdf>.
- ²⁴ NATO, "Chicago Summit Declaration", 20 Mayıs 2012, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en.

